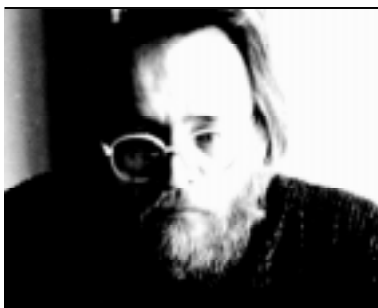

Вінцэсь Мудроў

...паглядзеў бы я на вас у трыццаць сёмым,
калі за той мяккі знак ставілі да сыценкі...

Хэмінгуэй

Апавяданьне

Кульнуўшы чарку гарэлкі і агораўшы талерку гарачай капусты, кандыдат філалогіі Іван Барсучонак здаволена кашлянуў і, пад стоенае жончынае буркаценьне (“Талерку ніколі за сабой не памые”), падаўся з кухні. На двары згасаў суботні адвячорак, сківіцы раз-пораз крывіў адчайдушны позех; Іван ужо гатовы быў пляснуцца на канапу, ды тут у вітальні за-званіў тэлефон і жонка — яна якраз узялася мыць бялізну — з недарэчным спалохам крыкнула:

— Міжгорад!

Па выходных днях тэлефонныя званкі гучалі надзвычай рэзка і адрывіста, яны зьбівалі сардэчны рытм, руйнавалі жыцьцёвыя планы, а таму Іван, перш, чым падхапіць слухаўку, незадаволена крах-

тануў і пама-цаў далоньню тое месца, дзе білася млявае сэрца.

— Вань, ты?! — прагучала зусім блізка; Иван нават азірнуўся, выглядаючы — ці ня гукнуў Лёнька Холад аднекуль з-за сьпіны.

У слухаўцы штосьці бомкнула, і той самы Лёнька Холад, ашчаджаючы тэлефонны час, загаварыў без прэамбулаў: — Мы тут канферэнцыю ладзім. Дваццаць пяць удзельнікаў, і ты ў іх ліку. Так што вылазь, стары барсук, з нары...

— А што за тэма? — з робленай цікавасьцю выгукнуў Иван, паціраючы далоньню няголенае падбароддзе.

— “Славянскі лёс Эрнэста Хэмінгуэя”.

— Вас там што, настальгія апанавала? Які Хэмінгуэй? На яго даўно ўсе забыліся...

Лёнька Холад такіх аргументаў як і ня чуў: — У цябе там пра Хэма артыкул быў... вось яго і вязі... Заезд шаснаццатага. Не прыедзеш — будзеш сьвін-нхэй з трыма “эн”! — і не пасьпеў Иван згадаць пра свой хранічны бронхіт, як Лёнька, гукнуўшы: — Прывітаньне Любе! — зьнік у тэлефонных глыбінях, пакінуўшы на паверхні бурбалкі — кароткія гудкі.

Жонка выйшла з ваннай, выцерла рукі прыполам халату.

— Лёнька Холад званіў. На канферэнцыю запрашае.

— Ну дык як... паедзеш?

Иван не адказаў. Пайшоў у залу, сеў у фатэль і, сашчаміўшы пальцы за патыліцай, пачаў узірацца ў нізкую столь. Глядзеў доўга, з прыкрасьцю — ехаць нікуды не хацелася, — але неўзабаве вочы ягонья летуценна бліснулі, і жонка Люба, цягнучы на гаўбец мокрую бялізну, прамармытала:

— Ну што сядзіш, як поп на прычасьці?

Ён схамянуўся, кашлянуў у далонь, паспрабаваў вярнуць у душу панылую звычайшчыну, ды ня здолеў: скурчаная душа нечакана выпрасталася, яе крануў халодны ветрык успамінаў і ўваччу паўстаў Хэмінгуэй — той самы, усьмешлівы, у швэдры грубага вязаньня, якога ён некалі абагаўляў, якога спрабаваў чытаць у арыгінале і якому прысьвяціў тры старонкі кандыдацкай дысертацыі. І яшчэ згадаў, як колісь, прыканцы шасьцідзясятых, ездзіў у Піцер і тры гадзіны стаяў у чарзе — на Неўскім прасьпекце, наўзбоч Дома кнігі, — каб набыць партрэт свайго куміра. Тады, памятаецца, быў сакавік, ад зыркніх капяжоў калола скроні, і ўвушшу зьвінела ад ляманту ўвішных кагарак, што лёталі над каналам... Апанаваны непакойным пачуцьцём — ці то крыўды, ці то нейкай недарэчнай страты, Иван пайшоў у вітальню, узлез на хісткую табурэціну, з заклапочаным тварам стаў поркацца ў антрэсолі. Поркаўся доўга, выкідваючы долу розны хломазд: раман-эпапею Ільлі Гурскага “Вецер веку”, важкую, пазначаную колам гарачай патэльні таміну выбраных артыкулаў і прамоваў П.М. Машэрава; трымаючы за шнур, спусьціў на падлогу перагарэлы прас і, нарэшце, выцягнуў з глухіх

антрэсольных лёхаў прапылены хэмінгуеўскі партрэт. Выцершы картоніну рукавом, Іван піхнуў яе за шкло кніжнай шафы, а перахапіўшы жончын позірк, прадэкламаваў Роберта Джордана, хэмаўскага героя: — “Сьвет — добрае месца, і за яго варта біцца”.

— Аціхні ты... куды табе біцца, — дакорліва выдыхнула жонка і, йдучы на гаўбец, грукнула медніцай.

ЛЯ багажнага вазка, што стаяў упоперак платформы, натоўп пачаў расьцякацца на дзьве плыні. Адныя пайшлі да вакзалу, другія — іх была большасьць — рушылі на пераходны мост. Ня ведаючы — куды ісьці, Іван прыцішыў крок, азірнуўся — і ў тую ж хвілю шапка, што надзейна сядзела на патыліцы, зьехала на вочы і за сьпінаю незадаволена выдыхнула: — Стануць, як загароды...

Кабета, што цягнула на плячы скручаны ў трубку дыван, яшчэ нешта прабурчэла, а Іван, паправіўшы шапку, таропка адышоў убок.

Увечары, калі сядаў у цягнік, на дварэ было адліжна, цяпер жа падмарозіла і ранішні халадок зацята падбіваўся пад крысо палітону, непрыемнымі дрыжыкамі кранаўся сьпіны. Пругкі вецер зьдзімаў з вакзальнага даху туманістую замесьць, кідаў у твар сухія сьнежныя крупы, і паўсюль, куды ні кінь вокам, шнуравала і віравала белая кудаса.

Апошнія пяць гадоў Іван на канфэрэнцыі ня езьдзіў: не было ахвоты. Пяць белых зімаў працяцелі над лабатай Іванавай галавой. Белогрывыя завірухі шкамугалі па чарзе крысо палітону і калашыньне штаноў, секлі шчокі сухімі сьнежнымі крупамі, напорліва піхалі ў сьпіну, спрабуючы разварушыць, страпянуць, прымусіць яго сесьці за доктарскую дысэртацыю, ці хаця б напісаць праблемны артыкул — пра дабратворны ўплыў расейскай мовы, аднак Іван не страпянаўся. Ён са здушаным крэканьнем падымаў каўнер, нацубліваў глыбей на вочы шапку і, мружачы левае вока, ішоў ва ўніверсітэт чытаць лекцыі па мовазнаўству. За пяць гадоў галава Іванава палысела, дэмісезонны, гэдэраўскага пашыву палітон, пацёхкаўся, выхадныя штаны сталі тапырыцца ў каленях, а жыцьцёвыя інтарэсы засяродзіліся выключна на тэлевізары ды на балбатні з калегамі-выкладчыкамі. Душа скурчылася, завапнавалася, схаладнела, як перад вялікім абледзяненьнем, і раптам надарылася дзіва — Лёнькаў званок. “Вань, ты?” — гукнуў з тэлефонных глыбіняў сябрук, і ў той жа міг Іван адчуў, як душа бязважкім балонікам адарвалася ад пахвіны і ўбілася пад дыхніцу. І захрасла там, згадаўшы маладое, далёкае, напаўзабытае.

З Лёнькам Холадам яны вучыліся ў адной групе, і чатыры курсы запар, аж пакуль сябар не ажаніўся з дачкой прафесара Мамута, жылі ў адным інтэрнацкім пакоі. Час той схаваўся ў правідным тумане і рэдка калі згадваўся. Але вось дзіва: скалануў тэлефонную мембрану, прадзёрся скрозь сіта дробных дзірак Лёнькаў голас і ўваччу паўстаў заліты сонцам пакой на чатыры ложка, шызы цыгарэтны дым пад высокай стольлю і рыплівыя дзьверы з прыбітым

да іх партрэтам Хэмінгуэя — таго самага, купленага ў ленынградскім ДOME кнігі. Згадаліся вясёлыя п’янкi за пашарпаным, укаранаваным гарачай патэльняй, сталом, “храп” да самай раніцы, любошчы ў прыцемным інтэрнацкім калідоры, а яшчэ прыгадаўся слоік са здорам, які яны налаўчыліся кідаць кожнаму, хто ўваходзіў у пакой, і той кожны вымушаны быў яго лавіць, пэцкаючы тлушчам пінжак альбо кашулю. Усе тры дні, пакуль Іван рыхтаваўся да паездкі, успаміны лезлі ў галаву, і нават тут, на віхурыстай платформе, знянацку і недарэчы, згадалася, як яны – на першым курсе – прапіліся з Лёнькам на голую бэлю, не заплацілі за месца ў інтэрнаце, і цэлы месяц спалі без падушак, на мулкіх сетках, падклаўшы пад галовы падшыўкі часопісаў “Молодой коммунист”...

На пятым курсе Лёнька пабраўся з прафесарскай дачкой — белатварай прыгажуняй Сьветкай, якая да таго часу скончыла Істытут культуры і працавала на бацькавай кафедры лабаранткай. Холада тады ўсе прызналі кар’ерыстам, і хаця ён патрапіў на разьмеркаваньні ў аспі-рантуру, кар’ерыстам Лёнька ня быў: у яго былі іншыя захапленні. Яшчэ ва ўніверсітэце заняўся псіхалогіяй. Чытаў замежныя часопісы, рабіў з іх пераклады і, зрэзьчасу, даваў яму, Івану, аркушыкі папярснай паперы з падсьлепаватым, пад капірку друкаваным тэкстам. “Артыкул Адлера”, — казаў сябрук, стаіўшы голас. Артыкулы гэтыя Іван, вядома ж, не чытаў. Праблягаў вачыма пару абзацаў, салодка пазяхаў, аддаваў лісткі гаспадару, і той, хаваючы іх ад чужых вачэй, усё тым жа стоеным голасам прамаўляў: “Зараз Райха перакладаю”.

Ужо ў аспірантуры заўзятара Адлера і Райха пацягнулі ў славыты Камітэт. Рэквізавалі валізу з літаратурай, прачыталі лекцыю аб варажых падкопах, прымуслі падпісаць нейкую паперу. З цесьцем таксама, відаць, пагаманілі, бо стары Мамут потым цяжка захварэў, а праз пару месяцаў памёр. З тае пары жыцьцё Лёнькава пакацілася пад адхон. Увесну прыгажуня-жонка паехала на адпачынак у Крым і там, пад паветкай пляжнай кавярні, пазнаёмілася, а потым і пабралася з футбалістам ерэванскага “Арарату”; сьпецкурс “Псіхалогія чытаньня”, які ён вёў у Інстытуце культуры, скасавалі, а неўзабаве, з ініцыятывы сакратара універсітэцкага парткаму, у аспірантуры правялі камсамольскі сход, на якім аспіранта Холада назвалі ідэалагічным дыверсантам...

Віхор, што вылецеў з падваротні, налёг на скронь, працяглым гудам азваўся ў вадасьцёкавай трубе. Платформа паволі апусьцела, і толькі на вакзальным ганку сноўдалася колькі невыразных, як марлей спа-вітых постацяў.

На вакзале яго абяцалі сустрэць, таму Іван і стаяў на зыры, прымружана пазіраючы на бокі, і ў той момант, калі ён, абабіўшы сьнег з чаравікаў, памкнуўся пайсьці на аўтобусны прыпынак, з падваротні, адкуль кагадзе вырваўся віхор, гэтак жа імкліва вылецеў даўгяла ў

бабровай шапцы. Насаты, аточаны хэмінгуэўскай бародкай твар... дробныя маршчыны ля вачэй... зьбянтэжаная ўсьмешка на бяскроўных вуснах. Даўгяла схапіў яго ў ахапак, адарваў ад зямлі, і толькі цяпер, матлянуўшы ў паветры нагамі, Іван пазнаў сябра.

— А я цябе паўсюль шукаю. Два разы перон абабег, — ад Лёнькі — Іван адзначыў гэта з пачуцьцём лёгкай трывогі — пахла дарагім дэздарантам.

— Цябе на пазнаць, — Іван ляпнуў Холада па сьпіне, — барада, бабёр, кажух... — голас Іванавы здрыгануўся, — ад Валянтыно.

— Валянтыно кажухоў ня шые, — жартам прамовіў Лёнька Холад, і сябры, захінаючыся рукамі ад ветру, рушылі да мікрааўтобуса, што стаяў наўзбоч прывакзальнага пляцу.

— Колькі гэта мы ня бачыліся? Здаецца, пятнаццаць гадоў, — зыкнуў Лёнька насустрач ветру, а госьць, гэтак жа зычна, запытаўся:

— А ты памятаеш, як мы на голых ложках спалі?

— Гэта калі камендантка сяньнікі забрала? — рагатнуў Лёнька, і з воклічам: — Ваня-а! — абняў сябрука за плечы.

У салоне мікрааўтобуса ўжо сядзелі людзі. Відаць, прыехалі тым жа цягніком. Аднаго з іх, прафесара Гомана, Іван ведаў і з задавальненьнем паціснуў сухую і цёплую, а таму і прыемную ягоную руку.

— Доктар Рыдлеўскі з Варшавы, — адрэкамендаваўся хударлявы, з пакамечаным тварам тыпус, рука якога была халоднай і вільготнай; прозьвішча трэцяга ўдзельніка канферэнцыі — мажнога, рабаціністага мужчыны, Іван не дачуў і піхнуў дзеля поціску ня ўсю пяцярню, а толькі два пальцы.

Кіроўца даў газу, пайшоў на разварот, і прафесар Гоман, працягваючы перарваную размову, з прытоеным незадавальненьнем заўважыў:

— ...Я зусім іншае хацеў сказаць... У Хэмінгуэя няма глыбіні, няма партрэту, але ёсьць галоўнае — ёсьць жывыя людзі. Вось гэтыя жывыя людзі і прыйшлі ў сацрэалістычны сьвет, і разагналі тутэйшых мерцьвякоў.

— Ну, скажам, ня ўсё, што ў нас пісалася, было мерцьвячынай, — адгукнуўся на тое рабацень, які сядзеў поруч і паліў піпку. — Я свойчас таксама паміраў ад Хэма. Але мне, як і ўсім нам, імпанавала ня хэмаўская проза, а ягонныя манеры, ягоны стыль паводзінаў...

— А вы што — асабіста ведалі Хэмінгуэя? — з няшчырай весялосьцю выдыхнуў Гоман, — манеры і арганічны стыль пісьменьнік выявіў у сваіх героях. Значыць, яны ўсё ж такі жывыя? Ці вы схільныя дыфэрэнтаваць герояў і саму прозу?

У гэты момант мікрааўтобус страсянула, і Лёнька Холад, сунімаючы палемічныя жарсьці, з наструненай усьмешкай прамовіў:

— Калегі, у нас два дні наперадзе.

Іван зірнуў у запушанае сьнегам вакно, перакінуўся з Лёнькам колькімі словамі. Хацеў спытаць — ці бачыцца той са сваёй першай

жонкай, але вырашыў не пытацца пры чужых людзях і, ацаніўшы кошт сябруковага кажуха і бабровой шапкі, бязгучна прашаптаў: “Сеў на гранты”.

Мікрааўтобус праехаўся па асьнежанай вуліцы, збочыў у нейкі завулак, і ў напалову запушаным вакне застылі чырвоныя літары “Макдональдсу”.

— Зараз, калегі, пасьнедаеце, а праз... — Лёнька Холад зірнуў на гадзіннік, — паўгадзіны чакаем вас у гарадской бібліятэцы, — сябрук хацеў яшчэ нешта паведаміць, але Іван тузануў яго за рукаво.

— Ты ж казаў — у інстытуце будзем збірацца.

— У інстытуце не дазволілі, — буркнуў сябрук, а прычакаўшы, калі з салону выкуліцца пан Рыдлеўскі, мацюкнуўся на адрас рэктарату і, па-дзіцячы скрывеліўшы рот, дадаў: — З інстытутам я надоечы разьвітаўся. Перакладчыкам працую... на фірме.

Іван ужо выходзіў з салону, але, пачуўшы такое, захрас у дзвярах.

— Ну і як... на новым месцы?

— Потым пагамонім, — азваўся сябрук, і Іван, падцягнуўшы свой і без таго куртаты палітон, скочыў у неглыбокі сумёт і застыў на месцы, праводзячы беспакойным позіткам белы, а таму кепска заўважны сярод сьнежнага мроіва мікрааўтобус.

У прыцемнай макдональдаўскай ядальні пахла памаранчамі і падгарэлай падліўкай. Вочы прабегліся ў пошуку вольных столікаў, наткнуліся на ўзьнятую ўгору прафесарскую руку.

— Давай да нас! — крыкнуў Гоман, жуючы фірмовы, у чатыры пальцы таўшчыні, гамбургер.

Іван сеў, пацёр вільготныя далоні.

— Вось вы казалі пра хэмінгуэўскі стыль, — прафесар лыкнуў з келіху буйнапеністай “аліварыі”, — а між іншым менавіта яго ўзялі на ўзбраеньне славуцы шасьцідзясятнікі. Больш за тое, стыль ягонай прозы сфармаваў сьветапогляд цэлай генерацыі. З гэтым вы хаця б згоднія?

Рабацень таксама прыклаўся да келіху, з інтэлігентскай павольнасьцю прамакнуў сурвэткай пенныя вусны.

— Згодні. Мы з вамі, прафесар, з аднаго году і разам чыталі ягоныя рэчы. Аднак для мяне Хэмінгуэй — паласа жыцьця, якую я прамінуў у маладосьці, і нічога болей.

— Ага-а, значыць, была ў жыцьці такая паласа, — Гоман ляснуў штучнай сківіцай. — Прайшлі праз творчасць Эрнэста Хэмінгуэя напраткі. І вам свойчас спадабаўся стары Санцьяга... А вось з герояў Ганны Караваевай і Марка Коласава, што пісалі пад псеўданімам Мікалай Астроўскі, вы ў душы пацвельвалі. Ці ня так?

— Вы, прафесар, памыляецеся. На той час я ўжо быў разумным хлопчыкам і разумеў, што духовая глеба выпаленая сталінскім сонцам, і што на такыры сур’ёзная літаратура ўзысьці ня можа. А таму

і цвельці з Паўкі, ці з іншых, падобных яму сацыялагічных робатаў, лічыў заняткам недарэчным.

— Хэмінгуэй пакінуў за дужкамі палісемію і апісаў жыццё такім, якім яно ёсць, — падаў голас пан Рыдлеўскі, — гэтым ён нам і цікавы.

Паляк прамаўляў амаль без акцэнта, не падымаючы галавы, і Гоман з рабаценым, шматзначна пераглянуўшыся, з лютай зацятасцю сталі поркацца відэльцамі ў салаце.

За ўвесь сняданак Іван не прамовіў ні слова. Сядзеў, убіўшы вочы ў піўную бутэльку, піў гаркавы напой і з кожным лыкам усё глыбей панурваўся ў цягуткі сон прамінулых гадоў. Уваччу дрыжэў шэры змрок, потым стала сьветла — усё адно як адчынілі аканіцы, і на падлогу ўпалі касыя сонечныя промні. Універсітэцкі калідор поўніўся прытоеным рэхам, мяккім шорганьнем падэшваў. Непадалёку, схаваным твар у матчыны рукі, плакала дзяўчына, і гэты плач нервовым сьвербам халадніў нутро, і пальцы з шалёным імпэтам гарталі падручнік, і вусны штосьці няўцямна мармыталі, і чырвоныя ад бяссоння вочы са спалохам глядзелі на аркушык паперы, што вісеў на дзвярах: “Цішэй! Ідуць іспыты!”

Адзіны, хто не выяўляў хваляваньня, быў малец з даўгімі русявымі валасамі. Малец сядзеў на падваканьні і чытаў кнігу. Прычым, гэта быў не падручнік, а нейкае кішэннае выданьне з малюнкам злодзея на вокладцы. Праходзячы чарговым разам паўз яго, Іван запытальна кіўнуў, і хлопец, не адрываючыся ад тэксту, прыўзняў кніжку з каленяў.

“Ma-ry Shel-ley “Fran-ken-stein”.

— Ты што, таксама паступаеш? — запытаўся Іван, па складах прачытаўшы назву. Запытаўся з захапленьнем, нават з лёгкім непакоем. Дый дзіва што: наперадзе іспыт, усе хвалююцца, сноўдаюць, ня чуючы ног, па калідоры, а гэты раскінуўся на падваканьні і чытае пра нейкага Франкенштэйна, ды яшчэ немаведама на якой мове.

— Лёня, — буркнуў у адказ хлопец і працягнуў руку. Ад дотыку цёплай рукі па целу прабеглі прыемныя дрыжыкі.

І калі адвячоркам ён, шчасьлівы студэнт, шыбаваў на вакзал, над самай ягонай галавой праляцела варона і зычным голасам пракраптала Лёнькава імя. Ён зірнуў угару і ўбачыў самотную зорку. Зорка прывідна зіхцела на вечаровым небе, і — ён фізічна адчуў гэта — казытала сваімі гострымі промнямі мякотна-шэры асяродак душы.

Усе пяць універсітэцкіх гадоў ён пнуўся схапіць недасяжную зорку, а таму з першага ж вучэбнага дня стаў улягаць у ангельшчыну. З пакутаю на твары завучваў шапялявыя, непрыемныя на смак словы, баразніў маршчынамі лабешнік, запамінаючы дрымучыя дзеяслоўныя формы, і ў выніку атрымаў за семестр законны “трульнік”. Яшчэ на першым курсе спрабаваў чытаць старажытных філосафаў, вывучаў, па прыкладу Лёнькі Холада, гештальтпсіхалогію і творчую спадчыну Аляксандра Брукнэра, а пабачыўшы ў часопісе Лёнькаў

артыкул аб паэзіі мінезінгераў, сеў пісаць пра творчасць французскіх трувераў; сьпісаў дзве старонкі і з жарсьцю падзер напісанае. Ды што там артыкул: ён ня мог зраўняцца з сябрам нават у даўжыні валасоў. Цэлы год іх гадаваў, зачэсваў за вушы, а напярэдадні летняй сесіі мусіў ісьці ў цырульню, бо прафесар Мамут, які чытаў курс агульнага мовазнаўства, пабачыўшы ў дзвях патлатага студэнта, вяртаў залікоўку і паказваў на дзверы.

Прафесар даваў патоллю толькі аднаму студэнту — Лёньку Холаду: толькі ён мог прыйсьці на іспыты ў забрынданых джынсах і з доўгімі валасамі. Пабачыўшы ў дзвях свайго ўлюбёнца, прафесар прыкметна жвавеў, задаволена паціраў рукі. “Ну што, мінезінгер, бярыце білет”, — казаў Мамут, іранічна пазіраючы на нямытыя Лёнькавыя патлы. Лёнька браў білет і, вядома ж, адказваў без падрыхтоўкі: прамаўляў пару сказаў, прафесар яго адразу ж перабіваў, згадваў гештальт-псіхалогію ці яшчэ якую, малазразумелую для шараговага студэнта халеру, і яны ўсчыналі навуковую спрэчку. Іван тым часам бязлітасна сьпісваў, сьпісвалі і іншыя, і таму за права ісьці на іспыт у “звязцы” з Холадам, на калідоры бывала цэлая вайна.

Аднойчы, пад час іспытаў, прафесар накрычаў на Лёньку. Завяліся з-за тарашкевіцы. “Гэта вы зараз сьмелыя, — галёкаў Мамут, дрыжачай рукой папраўляючы гальштук, — а паглядзеў бы я на вас у трыццаць сёмым, калі за той мяккі знак ставілі да сьценкі!” Прафесар шпурнуў Лёньку залікоўку, той яе спрытна злавіў, бледным ценем высьлізнуў з аўдыторыі. А ўвечары таго ж дня Івана перахапіла ў інтэрнатаўскім калідоры белатварая дзяўчына. “— Холад Леанід — ня ведаеце, дзе жыве?” — “У 53-м пакоі, я якраз туды іду”. “— А ці маглі б вы яму перадаць, — дзяўчына сумелася, панурыла долу пушыстыя вейкі, — тата захварэў, прасіў зайсьці. Вось тут адрас”, — Іван перахапіў пакамечаную паперку, якая памятала цеплыню дзявочай далоні, і толькі тады зразумеў, што перад ім дачка прафесара Мамута.

Ноччу Іван доўга ня мог заснуць, чакаў сябра. Каменьчык лягнуўся ў шыву на досьвітку. Ён узьняў сябра на прасьціне — жылі яны на другім паверсе — і Лёнька, узьбіраючыся на падаконьне, дыхнуў у твар густым каньячным духам. Не распранаючыся, сябрук абрынуў на ложак і, у адказ на Іванавыя роспыты, ужо нападсонны, прамармытаў: “Добрая ў яго бібліятэка...”

— Ды куды столькі?! — гукнулі ля вуха, і Іван, адбіваючыся ад няпрошаных успамінаў, страсянуў галавой.

Кельнер паставіў на стол чатыры бутэлькі “Алівары”, і прафесар Гоман, пацёршы рукі, каротка абвясціў: — Частую.

— Каб не ап’янець з дарогі, — з насьцярогай і ўадначас з захапленьнем прамовіў рабацень.

Прафесар Гоман акінуў калегу гарэзьлівым позіткам, падхапіў пляшку і, куляючы яе вертыкальна, перарывістым струменем напоўніў келіхі.

Да бібліятэкі ішлі гужам, хаваючыся ад ветру за сьпінай папярэдніка. Першым ішоў Гоман, за ім, раз-пораз ступаючы папярэдніку на пяткі, паспяшаў рабацень (выходзячы з кавярні, ён назваў сваё імя, але Іван не запомніў), трэцім, ціснучы да вуха ўзьняты каўнер кажуха, шыбаваў пан Рыдлеўскі (паляк пры гэтым ікаў і штокроку прамаўляў “пшэпрашам”). Іван ішоў апошнім. Пахілы, задуменны, ён хутаўся ў свой куртаты палітон, і дзіўныя пачуцьці цьвялілі прадзіманую ветрам душу. Здалося на міг, што ззаду, на адлегласьці, ідзе яшчэ нехта – маўклівы і суровы, і глядзіць усьлед *ягоньмі* ж вачыма. І Іван убачыў сам сябе — пахілага, з жаўтлява-пакамечаным тварам, які ў сваіх пяцьдзесят гадоў ня здолеў выбіцца ў людзі і цяпер, з невядомай прычыны, матляўся пасярод чужога гораду на каляным ветры, у шкадобы вартым гэдэраўскім палітоне. Сьнег, што непрыязна зіхцеў пад нагамі, зрабіўся раптам попельна-шэрым, халяўнае піва булькатнула ў жываце, папрасілася вонкі, і Іван, адрыгнуўшы кіслым духам, натыкнуўся на паляка.

— Ня ў той бок рушым! — крыкнуў Гоман; яны пайшлі ў адваротны бок, і цяпер ужо Іван ішоў паперадзе, і суровы падвей зыркаў яму ўсьлед, кідаючы ў сьпіну прыгаршчы сьнежных крупаў.

У бібліятэцы пахла хлоркай і старымі газетамі. Ад тых пахаў казытала ў носе; паляк нават чхнуў у рукаво і потым з панічнай хапатлівасьцю шукаў у кішэнях насоўку.

Аднекуль згары даляталі няўцямныя зыкі. Стваралася ўражаньне, што недзе там, у вышыні, гукае птушыная чарада. Таропка, на цырлах, яны пашыбавалі па ўсходах, і птушыны грай неўзабаве ператварыўся ў гулкія словы. “...Стрыжнем хэмінгуэўскай філасофіі сталіся адносіны да матэрыяльнага сьвету...” “У тэалагічнай атмасферы ягонья творы былі вербальным бунтам матэрыяльнага сьвету супроць савецкай квазідухоўнасьці...” “Пісьменьнік адрынуў лірыку і алегорыі, таму мы ўбачылі сапраўднага, жывога рыбака і пачулі плёскаць сапраўднага мора...”

— Чуеце, калега? “Жывога рыбака”! — прабасіў, зьвяртаючыся да рабацэня, прафесар Гоман, і той, да каго ён зьвяртаўся, з усмешкай падпіхнуў яго да дзвярэй.

Яны ўвайшлі ў прыцемны, спрэс застаўлены кніжнымі паліцамі пакой, і аднекуль з-за паліцаў пачуўся стоены дзявочы голас: — Вам налева!

Зала, у якую яны неўзабаве ўбіліся, была зырка асьветленая. Іван нават прыкрыў рукою вочы, дзівячыся: навошта столькі сьвятла? — ды тут жа ўбачыў ля задняй сьцяны дзье тэлевізійныя сьвяцільні і чалавека з тэлекамерай. Плухнуўшыся на крэсла, Іван паправіў зьбіты набакір гальштук, зірнуў праз людскія галовы і сутыкнуўся з вясёла-дакорлівым Лёнькавым позіркам. Сябар сядзеў у прэзідыуме, жартаўліва махаў асадкай.

— Адзін з тадышніх савецкіх крытыкаў назваў Хэмінгуэя не-сур’ёзным пісьменьнікам, і меў рацыю. Эрнэст Мілер Хэмінгуэй, у савецкім разуменьні, быў чалавекам несур’ёзным, і гэтая “несур’ёзнасьць” клікала на змаганьне з крывадушнымі лозунгамі, з дзяржаўнай маной і салодкімі абяцанкамі, — лапатала з моўніцы гаваркая кабета. Кабету захінала чыясьці лысая галава, але Іван па голасе пазнаў Ярыну Кашыну з Інстытуту мовазнаўства. Свойчас гэтая самая Ярына была Ірынай і чытала ва ўніверсітэце курс гісторыі партыі.

— Нягледзячы на шматлікія ідэалагічныя рагаткі, хэмінгуэўскі герой паволі працярэбліваў сабе дарогу. Згадаем Высоцкага ў заключных кадрах фільму “Вертыкаль”. Памятаеце барадача з гітарай, які ўплішчваецца ў натоўп? Гэта ж класічны хэмінгуэўскі вобраз, вобраз мужчыны-стоіка... — у зале заварушыліся, закашлялі, а прамоўца, не зразумеўшы — чаму так ажывілася аўдыторыя, глынула вады са шклянкі.

Лёнька Холад пастукаў асадкай па сталe.

— Хэмінгуэй стварыў сапраўднага мужчыну, але не сказаў — што яму рабіць, — гукала кабета, а ў вушах Іванавых гучалі іншыя словы. Словы тыя Ірына Кашына прамаўляла дваццаць сем гадоў таму. Ломкі, поўны камсамольскага запалу голас скаланаў высокія скляпеньні: “— Мы не дамо атручваць сьвядомасьць нашых людзей рознымі Юнгамі ды Адлерамі”, — і аспіранты, услухоўваючыся ў гулкае рэха, пацэпваліся ды ўбівалі галовы ў плечы. Гарбаціўся, сядзячы ў прэзідыуме, і сакратар ўніверсітэцкага парткаму Давыдзька, з ласкі якога і ладзіў-ся камсамольскі сход. І толькі Лёнька Холад не кранаўся вушамі рамёнаў: сядзеў, скрыжаваўшы рукі, і ўсьмешлівыя вочы ягоныя малявалі ў паветры трохкутнік, пазіраючы папераменку то на ўпрэлы ад хваляваньня тварык прамоўцы, то на ордэнскія калодкі, што ў тры рады грувасьціліся на Давыдзькавым пінжаку, то на гламаздаватую галаву правадыра, якая аграмаднай порхаўкай вытыркалася з-за стала прэзідыуму. Іван сядзеў, абхапіўшы рукамі голаў, рушўся не глядзець на сябра, а калі аднойчы зірнуў і яны сустрэліся позіркамі, на памяць прыйшлі словы, якія, як ён тады лічыў, належалі Хэмінгуэю: “Кожны памірае на самоце”.

Навокал забілі ў ладкі, і Іван страсянуў галавою.

— Пра лёс знакамітага рамана “Па кім звоніць звон” распавядзе вядомы дасьледнік творчасьці амерыканскага пісьменьніка Пятро Калюжны.

Праваруч замітусіліся, засаплі, грукнулі крэслам і давялося падняцца на ногі, каб даць дарогу дасьледніку — нізенькаму, задышліваму чалавеку, ад якога пранізьліва пахла мачой і перагарам.

Падышоўшы да моўніцы, дасьледнік ашчадна кашлянуў, глынуў недапітую Ярынай ваду са шклянкі.

— Хэмінгуэя ў нас забаранялі, выкрывалі, абагаўлялі, прадавалі ягоныя партрэты ў культаварных крамах і, нарэшце, забыліся, што

быў такі пісьменьнік, — выступоўца перапыніўся, наліў у шклянку мінералкі, і нехта ў залі здушана прамовіў: — Смажыць!

— Упершыню імя Эрнэста Хэмінгуэя савецкі друк згадаў у 1928 годзе, а першыя хэмінгуэўскія апавяданьні наш чытач пабачыў толькі ў 1934 годзе. Іх надрукавалі часопісы “30 дзён”, “За рубяжом” ды “Інтэрна-цыянальная літаратура”...

— Не магу больш, два літры ў жываце, — дыхнуў Івану ў вуха прафесар Гоман, тыцнуў локцем у бок, і яны — сьцярожка, на паўсагнутых — выйшлі з залы.

— Трыста пяцьдзесят кіламетраў ехалі, каб розную лухту слухаць, — ужо ў прыбіральні, з пачуцьцём палёгкі, выдыхнуў Гоман, напорлівым струмком сьвідруючы пісуар. Прафесар здаволена бухнуў, аддзьмуўся. Тут жа, у прыбіральні, яны выпалілі па цыгарэце, з неахвотаю выйшлі ў калідор. У залу, аднак, не пайшлі. Не змаўляючыся, павярнулі направа і супыніліся перад шклянкімі дзьвярымі з надпісам “Абанемент”.

— Заходзьце, заходзьце, — пачуўся дзясочы голас, і яны — Іван левай рукой, а Гоман правай, — схапіліся за дзьвярную ручку.

Дзяўчына-бібліятэкарка была з тых, якія падабаліся Івану. Белы, крыху выцягнуты тварык; пухнатыя вусны; тоўстая, падцятая на ўзроўні лапатак і перахопленая ля патыліцы чорнай стужкай каса.

Дзяўчына пайшла да стала, і Гоман з Іванам мелькам пераглянуліся.

— Якія ў вас кніжкі пацёхканыя-а... — прасьпяваў прафесар, азіраючы стэнды.

— Фонды ад дзевяностага году не папаўняліся, — у голасе дзясочым прагучала шчырая крыўда. — А вы што... з канферэнцыі?

— Ды вось... прыехалі... паглядзець на тутэйшых прыгажунь, — прамовіў Іван, пасьміхнуўся, але тут жа нагнаў на твар цень глыбокай турботы: — А чытачоў з дзевяностага году паболела?

— Чытацкая аўдыторыя штогоду зьмяншаецца, — дзяўчына злёгка пачырванела, — у бібліятэкі сёньня ходзяць толькі студэнты ды школьнікі.

— Ну а Хэмінгуэй у вас ёсьць? — гукнуў прафесар. — Прысеўшы на кукішкі, Гоман правёў пальцам па кніжных карэньчыках.

— Ёсьць там... на ніжняй паліцы. “Фіеста”, “Сьвята” і “Па кім звоніць звон”.

— Чытаюць Эрнэста? — прафесар дастаў з паліцы пару кніжак, узважыў на далоні.

Бібліятэкарка пасьміхнулася, ніякавата хітнула галавой.

— А вось мы зараз правядзем экспэрымент, — Гоман падышоў да бібліятэкарскага стала, паклаў радком усе тры хэмінгуэўскія кніжкі. — Хай яны вось тут, навідавоку, паляжаць, а мы паглядзім — ці возьме хто, — у гэты момант за дзьвярыма пачуліся прыглушаныя воплескі, і Іван з прафесарам пасьпяшалі ў залу.

Калі выходзілі, Іван азірнуўся, і дзяўчына — а можа гэта толькі падалося — абдарыла яго мімалётнай усмешкай.

У калідоры іх нагналі паляк з рабаценом. Тыя таксама бегалі ў прыбіральню. Пастаялі ўчатырох у цёмным калідоры, перакінуліся колькімі словамі і, уздыхнуўшы, пайшлі слухаць акадэмічнага апівуду — так назваў рабацень літаратуразнаўцу Калюжнага.

Пакуль ладкаваліся ды рыпалі крэсламі, дасьледнік сёрбнуў вадзіцы, выцер вусны нясьвежай насоўкай.

— Наступная спроба выдаць “Па кім звоніць звон” прыпала на 1965 год. Раман мусіў зьявіцца ў часопісе “Звезда”, аднак у апошні момант набор раскідалі. Гэтым разам спробу выдання здушыла няўрымсьлівая Далорэс Ібаруры — кіраўнічка Іспанскай кампартыі, якая на той час жыла ў Маскве. У выніку раман выйшаў у сьвет, аднак закрытым выданьнем. Усе асобнікі гэтага выдання былі пранумараваныя і выдаваліся пад расьпіску выключна “надзейным” людзям...

Калюжны відавочна перабіраў час, і Лёнька пастукаў асадкай па сталe.

— Яшчэ хвіліну... — прамармытаў Калюжны і, падганяючы час, таропка адгарнуў пару старонак.

...Адразу ж пасля сходу Лёнька Холад, нічога нікому не сказаўшы, зьехаў у Піцер. Абараніў там, прычым, вельмі хутка, кандыдацкую, уладкаваўся рэдактарам у выдавецтва “Аўрора”, але неўзабаве вярнуўся дахаты. “Цяжка жыць на Радзіме, сярод плебеяў, але і на Чухоншчыне нясоладка”, — паведаміў Лёнька пры сустрэчы. Вяртаючыся з Піцера, сябрук знайшоў яго па тэлефоне, і яны сустрэліся ў вакзальным рэстаране.

“Ну а цяпер куды?” — запытаўся ён сябра, разганяючы рукой тытунёвы дым, што плыў над столікам.

“Паеду на правінцыю. Паабяцалі загадчыка кафедры ў адным педінстытуце”.

Іван глытаў пякучую гарэлку, і сэрца ягонае замірала ад усведамленьня, што Лёнька Холад прыедзе ў сваю правінцыю, што-небудзь лягне пра Юнга ды Адлера, да яго прыставяць асьведамляльніка, перавядуць з загадчыка кафедры на старэйшага выкладчыка... Сябар, вядома ж, зап’е, і бліскучая Лёнькава зорка пацьмянее, стане амаль незаўважнай за тоўстым бутэлечным шклом.

Лёнька зьехаў начным цягніком і ўсе наступныя гады цьвяліў збалеае сэрца. Цьвяліў, калі сьцюдзёнае прозьвішча “Холад” мільгала на старонках навуковых часопісаў; калі жонка, уздыхнуўшы, пыталася: “Як там Лёня?”; калі ў людскім натоўпе пракідваўся хтосьці падобны да Лёнькі Холада — такі ж падхорцісты і русявы. І вось, пасля доўгай разлукі, пасля столькіх марна пражытых гадоў, яны сустрэліся, дапытліва глядзелі адно на другога — і ў вушы назойліва лезла няўцямная хуткагаворка.

— Шмат зрабіў дзеля “рэабілітацыі” рамана пісьменьнік Канстанцін Сіманаў...

Лёнька той хвіляй таксама, відаць, думаў пра сваё няўдалае жыццё, бо і маршчына лягла ўздоўж ілба, і нежывая ўсьмешка блукала ў куточках сыятых вуснаў. І акурат у той міг, калі апівуда, змяніўшы інтанацыю, прамовіў апошні сказ: “Раман прыйшоў да нас задужа позна”, — і пакінуў моўніцу, у душы Іванавай штосьці зварухнулася, горла перахапіла даўкая спазма, і ён з жахам адчуў, што ўвідавочкі ўсыхае цела, робіцца зморшчаным карузлікам. “За што?” — крыкнула ўлякнутая душа. “Праз тваю чорную зайздрасць!” — адказалі ўгары. Иван сыцяўся, зірнуў угару і ўбачыў няголеную сквіцу. Паўз яго, цяжка сапучы і штосьці незадаволена гукаючы Гоману, прабіраўся рабацень. У залі зашумелі, захваляваліся.

— Я не філолаг, не літаратуразнаўца, а таму скажу наўпрост: Хэмінгуэй аніводнай сваёй рэччу мяне ня ўразіў. На мой погляд, гэта штучна разьдзьмутая асоба...

Наўкол зашумелі з яшчэ большым імпэтам, а Гоман, крутнуўшы галавой, устурбавана прабасіў: — Не... вы чулі?!

Думкі пра ўласную нікчэмнасьць сыцягнулі скуру на лобе, халодным сьвербам казытнулі пад дыхніцай. Ратуючыся ад сьвербу, Иван падняўся на ногі, пабег, сагнуты, да дзьвярэй — так звычайна бегуюць гледачы ў вясковым клубе, — гэтак жа, не разгінаючыся, спусьціўся ў прыбіральню, а вярнуўшыся на паверх, зірнуў на бібліятэчныя дзьверы і ўбачыў праз мутнае шкло рухавую постаць. Ён адчыніў дзьверы і сустрэўся вачыма з кіроўцам мікрааўтобуса. Вадзіла кіўнуў яму, як старому знаёмцу.

— “Слаба ты п’еш. Бяры з мяне прыклад”, — прачытаў хлопец, перагарнуўшы старонку пашарпанай кніжкі.

— “Цяпер я быў вымушаны глынуць як сьлед”, — хлопец задаволена хмыкнуў. — Наш чалавек... на кожнай старонцы пра п’янку.

— Што будзеце браць? — запыталася дзяўчына-бібліятэкарка, перабіраючы чытацкія фармуляры.

— На “х” пачынаецца, на “і кароткае” канчаецца і “у” пасярэдзіне.

— А бяз гэтага можна?

— Ды я нічога, — блазнавата пасьміхнуўся кіроўца, — вось, зірніце: Хэмінгуэй. “Фіеста”.

— Дзяжуру тут... у машыне. Сумна стала... хоць кніжку пачытаю, — патлумачыў хлопец і наструніўся — у залі відавочна абвесцілі перапынак, бо здрыганулася падлога, і калідор напоўніўся няўцямным гулам.

Прапусьціўшы хлопца наперад (“Мяне ўжо, відаць, шукаюць — зараз па гарэлку паедзем”), Иван выйшаў у калідор і ў дзьвярной прайме — як і мінулым разам — злавіў дзівочую ўсьмешку.

“Якая шляхетная дзяўчына”, — падумаў Иван, азіраючы залу. Думка гэтая трапяткім халадком прабегла па целе. Наўкол панаваў мяккі

змрок — тэлевізійнікі толькі што адключылі сьвяцільні — і ў паветры галавакружна пахла кавай. Сярод бязладнай людскай гаманы чуўся густы прафесарскі бас.

— Такіх дзеячоў Хэмінгуэй ня можа ўразіць у прынцыпе. Бо ён уражвае выключна людзей з непакорнай душою, — бубнеў, жуючы канапку, прафесар; кабета, якой ён усё гэта казаў, сёрбала каву з папяровага кубку, згаджальна ківала галавою.

У другім канцы залы, ля стала з канапкамi, віраваў натоўп і нехта мажны й барадаты завіхаўся з кававаркай — поўніў папяровыя кубкі духмяным напоем. Иван прабіўся да стала, падхапіў кубак з канапкаю, а потым, задуменна прыкусіўшы язык, узяў яшчэ адзін кубачак і яшчэ адну канапку. Прабіраючыся да выхаду, ён пакутліва крывіўся — кава балюча пякла пальцы, — але ён дапяў калідора і, паставіўшы посуд на падаконьне, дзьмухнуў на апечаныя пальцы.

— Ваня, дзе ты ходзіш? — крыкнуў Лёнька Холад. — Сябрук бег уніз, на хаду зашпільваючы кажух. — А сёмай фурштэт. У той жа самай кавярні. Быць пры гальштуку і з кабетай, — апошнія словы Лёнька гукнуў ужо з бібліятэчнага ганку; крыкнуў яшчэ нешта, ды няўцямна, гучна бразнуўшы ўваходнымі дзьвярыма.

“Па гарэлку паехаў”, — падумалася Ивану; ён падхапіў гарачыя кубкі і пачуў, як за сьпінай пыхкнуў піпкай і змучана прастагнаў рабацень: — Ды зразумейце вы: Хэмінгуэй — шырспажыў далёкіх шасьцідзясятых. І нічога болей!

Шклянныя дзьверы з цяжкасьцю падаліся — адчыняць давялося ўказальным пальцам, — Иван прасьлізнуў у вузкую пройму, пяткай прычыніў дзьверы.

— Вось... прынёс вам... падмацуйцеся.

— Ой, ну навошта вы!.. — дзяўчына зірнула на Івана з пяшчотнай прыязнасьцю, — у мяне абед хутка.

— Якраз перад абедам і варта выпіць. Кава абуджае страўнікавую секрэцыю, — паведаміў Иван, падзівіўшыся ўласным ведам у галіне фармакалогіі, а потым, падумаўшы, працытаваў Хэмінгуэя: — “У ім ёсьць кафеін. Цудоўны сродак для адшчапенцаў. Кафеін садзіць мужа на каня, а жонку кладзе ў мужаву магілу”.

— А вы пісьменьнік? — зьянацку запыталася дзяўчына, і Иван на імгненне сумеўся.

— Э-э... не зусім...

— Літаратуразнаўца?

— Нешта падобнае, — Иван сёрбнуў кавы, кіўком галавы заклікаў дзяўчыну зрабіць тое ж самае.

— Вы тут Хэмінгуэя згадвалі, — дзяўчына зрабіла сьціплы глыток, — ён вам што... надта падабаецца?

— Бачыце... — Иван уздыхнуў, нетаропка прайшоўся ўздоўж стэлажоў, — тым часам, калі ён, Хэмінгуэй, прыйшоў да нас, мы мала ведалі заходнюю літаратуру. Не было з чаго выбіраць і, адпаведна,

не было магчымасьці выбудоўваць піраміды мастацкай вартасьці. Так што гэты барадаты весялун, які прарваўся праз жалезную заслону адным з першых, адразу ж апынуўся на вяршыні... — Іван сёрбнуў пітва, маракуючы, на якой такой вяршыні апынуўся творца — піраміды ж тады не было, але на падмогу прыйшла суразмоўніца.

— Ну, гэта тэорыя... А што вы можаце сказаць пра свае асабістыя “дачыненні” з ягонай прозай? Падабаецца ён вам?

— Мне падабаецца зусім іншы чалавек: маладая бібліятэкарка, якая не жадае піць каву, — пасля такога кампліменту трэба было вытрымаць паўзу, і Іван куснуў канапку. — А што да згаданага вамі таварыша, дык у маладосьці я ўважаў ягоных герояў — лейтэнанта Генры, ці то Гары Моргана... — Іван ізноў задумаўся, разважаючы — за каго ён уважаў хэмінгуэўскіх герояў, і нечакана, залпам дапіўшы каву, загаварыў, як той Калюжны — блытанай хуткагаворкай: — У нас... а сёмай гадзіне фуршэт... у “Макдональдсе”... прыходзьце... там і пагамонім. Я вас буду чакаць ля ўваходу, — і, не дачакаўшыся адказу, крутнуўся на абцасах, рынуў да дзьвярэй і, ужо ў калідоры, голасна паўтарыў: — Буду чакаць... ля кавярні!

— Каму гэта ты? Ці не жанчыне? — запытаўся Лёнька Холад. — Сябрук толькі што ўзняўся па лесвіцы і зморана дыхаў.

— Ну а каму ж яшчэ? — выдыхнуў Іван, і Лёнька паляпаў яго па плячы. — Гляджу на цябе, Ваня, і зайздросчу. Іншыя госьці яшчэ толькі аглядаюцца, а ты ўжо rendez-vois прызначаеш.

Сябрук сказаў усё гэта ад шчырага сэрца, жартуючы, але вусны Іванавы пакрыўджана расцьцягнуліся і так — з Лёнькавай далоньню на плячы і з крывой усьмешкай на твары — Іван увайшоў у залу.

Першым пасля перапынку чытаў рэферат пан Рыдлеўскі. Называўся ён даволі прэтэнцыйна: “Эрнэст Хэмінгуэй і праблема алкагалізацыі сацыялістычнага грамадства”. Слухаць гэтую лухту ўжо не было моцы. Іван пацёр далонямі скроні, наструніў слых, з мазахісцкім захапленьнем пачуў Лёнькавы голас: “Ну што ты стаіш, як ёлупень. Ідзі, запрасі вунь тую, кірпатую...” Слова даляцелі з мораку прамінулых гадоў і патанулі ў бязладнай гамане ды гітарным брыньканьні.

Факультэцкая вечарына з нагоды навагодняга сьвята грымела, сьпявала і танчыла. Іван, як заўсёды, ціснуўся да сьцяны, пужліва пазіраў на бокі. Ён саромеўся дзяўчын; ён іх папросту баяўся, і сябрук, ведаючы ягоную сьціпласць, кожнага разу піхаў у сьпіну, горача шаптаў у вуха: “Ды паціскай ты якую... яны таго толькі і чакаюць”. Вось і цяпер, калі факультэцкі ансамбль зайграў штосьці з Абадзінскага, Лёнька тыцнуў яму пад драбы, п’янавата прамармытаў: “...Ідзі, запрасі вунь тую, кірпатую...”

Кірпаўка стаяла ля ёлкі і зыркала ў іхні бок. Гэта была дзяўчына-першакурсніца, якая кожнага разу запрашала Лёньку на белы танец, і сябар, роблена ўздыхнуўшы, з неахвотаю браў дзяўчыну за локаць.

Лёнька тады быў закаханы ў Соньку Гальдэнберг — высокую, халерна прыгожую габрэйку з біяфаку. Сонька была на вечарыне, і сябрук з заміраньнем сэрца чакаў, што тая запрасіць яго на белы танец. Замест танклявай ды прыгожай кожнага разу падлятала нізенькая і кірпано-сая, і сябрука гэта нервавала...

Ці ж гэта ня крыўдна: падбіраць тое, што іншым непатрэбна? Крыўда зрабіла яго сьмелым, ён рушыў да ёлкі, галантна — кіўнуўшы галавой — запрасіў кірпаўку на танец, і калі дзяўчына прыціснулася да ягонай грудзіны, цела ягонае працялі гарачыя дрыжыкі. “Мяне Іванам завуць”, — прамармытаў ён, каб суняць дрыготку. “А мяне Любай”, — адказала дзяўчына. Ёлка бліскала рознакаляровымі агнямі, адбірала вочы зіхоткай мішурой. І агні, і зіхоткая мішура, і сябар Лёнька, які танцаваў поруч, аблапіўшы прыгажуню Соню, і ўвесь навакольны сьвет патаналі ў бяздоньні дзявочых вачэй, і Іван, крануўшыся носам пахкіх кудзерак, падумаў: “Вось яно, шчасьце!”

Улякнута, нібыта ад нечага штуршку, Іван ачуўся, перавёў дых. Ён, відаць, схрапянуў у сьне, бо ўсе наўкол пасьміхаліся і глядзелі ў ягоны бок. Іван пацёр далоньню лабешнік, скоса зірнуў на дзьверы.

— Насьледаваньне Хэмінгуэю пачалося з вопраткі, а скончылася пляшкай гарэлкі. Для Хэмінгуэя, гэтак жа, як і для ягоных адэптаў, куляньне чаркі сталася актам служэньня свайму ідэалу, — прамаўляў пан Рыдлеўскі. Голас прамоўцы булькацеў і перарываўся — стваралася ўражаньне, што недзе там, у нетрах шляхецкага чэрава, булькаціць перагрэты кацёл.

Паслухаўшы дзеля прыліку польскага госьця, Іван высьлізнуў у калідор і пачуў за сьпінай імклівыя крокі. Сьледам бег прафесар Гоман. Яны зьбеглі долу і там, ля прыбіральных, пад нетаропкую гаману, высмалілі паўпачка даўкіх турэцкіх цыгарэтаў (“Год назад прывез са Стамбулу — дапаліць ня дам рады”, — буркнуў, прыпальваючы першую цыгарэціну, прафесар). Увесь гэты час Іван прыслухоўваўся да крокаў на лесьвіцы. Ён прагнуў і ўадначас баяўся сустрэцца з бібліятэкаркай.

Праз гадзіну прысьпеў абед. Ён ізноў сядзеў за адным сталом з Гоманам і рабацэням, сёрбаў булён з парцалянавай міскі, заядаў гарачым хот-догам і ўнікаў размоваў. Суседзі па сталае таксама згаладнелі — елі так, што аж насы ўгіналіся, але пры гэтым не забываліся спрачацца і ўпікаць адно другога ў няведаньні сучаснай літаратурнай сітуацыі. І толькі калі прафесар у запале спрэчкі кульнуў міску і абліў булёнам твілавыя штаны, спрачальнікі суняліся і мачанку з налісьнікамі елі моўчкі, незадаволена аддзімаючыся і запіваючы гаркавую жоўць, што лезла ў горла, кампотам з сухафруктаў.

Па абедзе яны з Гоманам ізноў атабарыліся ля прыбіральных. Высмалілі па цыгарэце, зірнулі долу, разважаючы, ісьці, ці не ісьці ў залу, і ў гэты момант там, на гары, адчыніліся дзьверы і нехта голасна крыкнуў: “Пятро Кузьміч! Вы тут?!”

— Во, бляха, зараз жа мой выступ! — гукнуў прафесар, пабег па ўсходах; Иван рушыў сьледам, але ня так імпэтна, з кожным крокам запавольваючы хаду. Падышоўшы да няшчыльна прычыненых дзвярэй, ён прыслухаўся. У залі керханулі, і прафесар, надаўшы голасу патэтычныя ноткі, задыхана прамовіў:

— Шаноўныя калегі! Я пачну з хэмінгуеўскіх словаў, якія ўжо тут гучалі і якія вартыя стаць радкамі Сьвятога Пісаньня: “Не пытайся — па кім звоніць звон? Ён звоніць...” — Гоман перавёў дых, каб годна скончыць фразу, і хтосьці — відаць, рабацень — выгукнуў з месца: — Пятро Кузьміч, гэтыя словы не Хэмінгуэя, а Джона Дона. — У залі зашумелі, два разы чхнулі, па старшынёўскім стале залескатала асадка, і Иван, аблашчыўшы вачыма супрацьлеглыя дзверы, за якімі сядзела маладая бібліятэкарка, дакорліва хітнуў галавой — уся гэтая балбатня яму дарэшты ўстыла, — і рушыў з залы, штокроку паскараючы хаду.

Залётны сьвяжак казытнуў у вусе, выдзьмуў з галавы дакучлівыя думкі. У галаве запанавала вясёлая пустата, і пакрыты празрыстым лядком ганак паволі паплыў пад нагамі. Иван пералічыў квадраты цёмных, кранутых лёгкай сівізною, вокнаў — здалося нават, што ў адным вакне мільгануў дзявочы тварык, — падміргнуў маладой чытачцы, якая са стосам кніг пад пахаю заходзіла ў бібліятэку, і гарэзліва, усё адно як падшыванец, скокнуў з ганку.

Яшчэ ў цягніку, на мулкай бяссоннай лаўцы, Івана апанавалі ўспаміны і задаўнія згрызоты. Ад іх не было паратунку, яны цьвялілі сьвядомасьць, кроілі сэрца, і вось выпетрыліся з галавы; і галава стала апраметна-пустой, а сэрца па-маладому лёгкаім. Ідучы асьнежаным завулкам, Иван стоена пасьміхаўся і рупіўся ня думаць аб тым — што сталася прычынай добрага настрою. І ўсё ж, насуперак ягонай волі, аднекуль з глыбіняў падсьвядомасьці далятаў, прыглушаны шыхтом кніжных стэлажоў, п’янлівы галасок, і сярод белай завірухі мроілася — як абяцаньне чагосьці неверагодна спакусьлівага і ўадначас небясьпечнага — мімалётная дзявочая ўсьмешка.

Ён і сам ня ведаў — куды ідзе, падпарадкоўваючыся прагнаму жаданьню некуды ісьці, і толькі апынуўшыся на галоўнай гарадской вуліцы, сыцішыў крок і агледзеўся. Апошнім разам ён быў у гэтым горадзе пятнаццаць гадоў таму і цяпер, пазіраючы ўздоўж гаманкой, прапахлай вулічнай смажанінай вуліцы, не даваў рады прыгадаць — у якім баку месціцца Лёнькаў дом. Падумаўшы, рушыў направа, і не памыліўся. Неўзабаве з-за белых дахаў узьняліся вяршаліны згалелых таполяў, а далей, леваруч ад парку, шэрай патарочай паўстаў знаёмы дзевяціпавярховік.

“Семдзсят пятая кватэра”, — згадаў Иван і тут жа, з незразумелай трывогай падумаў: “А ці не пераехаў ён на новую кватэру?”

Потым, нібыта жадаючы пераканацца, што сябрук па-ранейшаму

жыве ў тым жа самым шэрым дзевяціпавярховіку, у тым жа самым прыцемным, з разбітай лямпачкай над уваходам, пад'ездзе, Іван нетаропка прайшоўся вакол дома, адшукаў вачыма Лёнькавыя вокны, потым увайшоў у пад'езд і, увабраўшы носам казытлівы пах кашэчных сцакаў, задаволена перакрывіўся.

У шэрым мроіве загарэліся кволым сьвятлом і сталі набіраць моцы ліхтары, завіруха адразу ж суціхла, але па-ранейшаму — лагодна й бязгучна — круціла віры пад нагамі. Іван ішоў галоўнай вуліцай, разганяў тыя віры няспешнай нагой і ніяк ня мог даўмецца — навошта ён выбег з бібліятэкі? І толькі дапяўшы да вялізнага, асьветленага знутры ўніверсаму, згадаў: у яго скончыліся цыгарэты. Універсам быў падобны да вялізнага акварыуму і, засьведчыўшы ў сьведомасьці гэтае параўнаньне, Іван убачыў у няўкладнай жаночай постаці, што плыла за тоўстым шклом, пляскатую скалярыню.

Узяўшы дзеля форсу пачак “L&M”, ён прайшоўся з канца ў канец універсаму, пацёрся калі мясновага адзелу. Яго ўразіла парсючыная галава, якая насьмешліва, нібыта спазнаўшы тайну зьмнога быцьця, глядзела на сьвет. Перахапіўшы тую ўсьмешку, ён абдарыў ёю неахайных цёткаў, што стаялі поруч, і выйшаў з крамы.

Урэшце рэшт датупаў да вакзалу — вырашыў паглядзець расклад цягнікоў, — уважліва, з блізарукім прыжмурам і мылячы вуснамі, той раклад вывучыў, а ўзяўшы ў шапіку газету, доўга шамацеў ёю ў паўпустой пачакальні.

Ля зырка асьветленых дзвярэй стаяў невялічкі натоўп. Натоўп бязладна гаманіў, прыкметна хваляваўся, чуліся захоплена-вясёлыя воклікі — так заўсёды галёкаюць у прадчуваньні п'янкі, — і выразна гучаў толькі зашэрхлы прафесарскі бас: “Нам тут толькі Хэмінгуэя не хапае!”

Іван стаяў зводдаль, таптаўся на падталым каналізацыйным вечку. Стаяў ужо пятнаццаць хвілінаў, за гэты час зьмерзьлі ногі, — і з тугою ў вачах пазіраў навокал. “Ну з чаго ты ўзяў, што яна прыйдзе?” — раз за разам гучаў нутраны голас, Іван кожнага разу ўздыхаў і надта здзівіўся, калі голас той адляцеў некуды ў бок і іншы голас — напорліва, як той ранішні вятрыска, ударыў у сьпіну:

— Ну што ты, далібог... паўсюль цябе шукаю, — Лёнька Холад — расхлістаны, шапка зьбітая набакір, — відаць, толькі што вылез з мікрааўтобусу, — схапіў за локаць: — Пайшлі... людзі вунь чакаюць...

Іван ступіў колькі крокаў, перахапіў сябрукову руку: — Слухай, а ты не перасяліўся? На старой кватэры жывеш?

— На старой... Савецкая, 52... кватэра 75. Заўтра, дарэчы, пасядзім у мяне, пляшку возьмем.

Іван зацкавана азірнуўся, прасьвятлеў тварам.

— Слухай, Лёнь, а да якой гадзіны працуе бібліятэка?

— Бібліятэка? Да восьмай, здаецца. А што?

Сэрца сьцялася, пампанула ў патыліцу порцыю гарачай крыві.

— Я зараз... зьбегаю тут... — Іван ізноў азірнуўся, маракуючы — у які бок бегчы, і Лёнька з трывогаю ў голасе прабубнеў:

— Ды што з табой? Згубіў нешта?

— Хутчэй знайшоў! — крыкнуў Іван і пабег, раз-пораз сьлізгаючы па лапіках цёмнага, да бляску адшараванага лёду.

Бібліятэка яшчэ працавала — усе чатыры вакны на другім паверсе прывідна сьвяціліся, і ў адным з іх гайдаўся выгінасты цень. Ён перайшоў на другі бок вуліцы — здаля было зручней назіраць за вокнамі, — цень тым часам матлянуўся ў другім вакне, яшчэ больш прагнуўся і Іван зразумеў, што гэта прагінаецца, ганяючы швабру, бібліятэчная прыбіральніца.

— Няўжо спазьніўся? — уголас падумаў Іван, і думка гэтая зьлілася з бразганьнем уваходных дзвярэй. Нехта выйшаў з бібліятэкі, пайшоў, нябачны ў цемры, уздоўж цёмнай сьцяны, і Іван бязважкім Меркурам кінуўся сьледам. Ён дагнаў бібліятэкарку ля аўтобуса прыпынку. Дзяўчына, не спыняючыся, убілася ў людскі збой, пашылася ў самую яго сярэдзіну, зірнула адтуль улякнутымі вачыма.

— Гэта я! — задыхана пралепятаў Іван, — хацеў вас запрасіць на вячэру.

Адразу некалькі чалавек зірнулі на Івана, удакладняючы — ці ня іх гэта збіраюцца запрасіць, але тут жа крутнулі галовамі ў адваротны бок і замітусіліся. Да прыпынку пад'язджаў аўтобус.

— “Сямёрка”, — з вінаватай усьмешкай на ўсё яшчэ трывожным твары выдыхнула бібліятэкарка, нецярпліва падкінула на плячы глянцаватую сумачку, і Іван, зразумеўшы, што дзяўчына зараз зьедзе, загаварыў таропка і блытана: — Можа пройдземся? Вечер суціх... і наогул — карысна... прайсьціся...

Выдыхнуўшы смуродлівую аблачыну, да прыпынку пад'ехаў разьдзёўбаны аўтобус.

— Я на Мандрыкаўцы жыву, — пралепятала ў адказ дзяўчына, і пачуцьцё халоднага адчаю, якое поўніла Іванаву грудзіну, ураз пацяплела, перацякло ў страўнік, перамяшалася са страўнікавым сокам.

Дзівячыся ўласнай сьмеласьці, Іван узяў дзяўчыну за руку, перабраў напружанья, абцягнуўся тонкім лайкам пальцы.

— Напужаў вас?

— Было крыху. У нас тут, ведаеце, рознае здараецца... нават мужчыны пабойваюцца ноччу хадзіць.

Іван адказаў на тое мужнай усьмешкай.

Яны ішлі, узяўшыся за рукі, і насустрач ім, мітусьліва абганяючы адна адну, ляцелі бухматыя сьняжынкі. Сьняжынкі ўпляталіся ў дзявочыя кудзеркі, дзіўным вянком убіралі капюшон цыгейкавага футэрка і — Іван бачыў гэта — апушвалі галавешкі ягонага жыцьцёвага пажарышча. Пажарышча засталася недзе там, за сьпінаю, а наперадзе

— за высокімі, з чырвонымі агеньчыкамі на вершаку, комінамі (“Гэта лакафарбавы завод дыміць, а за ім ужо нашая Мандрыкаўка”), яго чакала новае жыццё.

Пра вячэру ён больш ня згадваў. Дзяўчына, відавочна, была ня з тых, што швэндаюцца па рэстаранах, ды ён і сам не хацеў перціся ў той “Макдональдс”. Пачнуцца танцы, загарацца юрам п’яныя вочы... Нехта, маладзейшы, казытне шыю гарачым подыхам: “Можна вашу даму?”

Яны ішлі моўчкі і Іван, ашчадна дыхаючы, казеліў вочы на спадарожніцу. Доўгая спадніца сьцягвала вузкія дзявочыя клубы, караценькае футэрка рабіла спадарожніцу яшчэ больш станістай і падобнай да бунінскай Лікі.

— Мяне Лікай завуць, — прамовіла дзяўчына, і Іван нават спыніўся ад нечаканасці. Ён назваў дзяўчыну Лікай, ня ведаючы ейнага імя. Гэта было наканавацьне, Боскі знак, прадвесьце доўгага шчасся.

— А мяне Іванам, — прамовіў ён, панурыўшы вочы і чамусьці засароміўся ўласнага імя.

Трэба было сказаць нейкія словы, спытаць Ліку — ці замужам яна, з кім жыве, чым займаецца вольным часам, але ён маўчаў, адчуваючы недарэчнасць слоў і спрабуючы запомніць, прыхаваць у сьвядомасьці гэты вечар, гэты сьнег, цьмяны бляск дзявочых вачэй і жарынкі агнёў на вершаку высокіх комінаў. А яшчэ ён прагнуў прылашчыць, як кацянё, гэтую бунінскую прыгажуню — дзіўную, бязважка-свабодную ў кожным сваім руху; прыціснуць яе да грудзі з той маладой сілай, што нарадзілася яшчэ там, у бібліятэцы, і цяпер штокроку расла, займаючы ўсё большы аб’ём і сьціскаючы зьняможанае ад салодкіх прадчуваньняў сэрца.

Нечакана ён разгаварыўся — згадаў пра свае навуковыя манаграфіі — насамрэч гэта былі нішчымныя, на ратапрынце аддрукаваныя метадычныя дапаможнікі; глыбокадумна заўважыў, што вуліца, па якой яны ішлі, нагадвае варшаўскую магістраль ”Усход-Заход” — Варшава была адзіным замежным горадам, які яму лёсіла наведаць; а спакусіўшыся чужою славаю, паведаміў, што ня сёньня, дык заўтра, мусіць выехаць у Гаагу чытаць лекцыі па славістыцы, хаця насамрэч туды мусіў па-ехаць загадчык іхняй кафедры Дымша. Ліка глядзела на яго з захапленьнем.

І вось ужо высокія коміны засталіся за сьпінай, і цёмны, з адзіным ліхтаром завулак прамераны нетаропкім крокам, і прысадзісты двухпавярховік — такія дамы будавалі пасяля вайны палонныя немцы — зірнуў на іх вачыма асьветленых вокнаў, і Ліка, змахнуўшы сьнегавы вянок з капюшону, здушана, нібыта давяраючы страшную таямніцу, прамовіла: — Вось тут і жыву...

Ад хваляваньня, жалю і прагі каханьня Івану карцела заплакаць. Ён сьцярожка, аднымі пальцамі падхапіў дзяўчыну пад локці, і Ліка,

ускі-нуўшы мокрыя вейкі, прыпала да ягонай грудзіны. Зямля паплыла... не... ён сам паплыў над зямлёю, і дзесьці там, у цёмным прадоньні, куды ён так безразважна ляцеў, нарадзіўся плаксівы голас.

— Забярыце мяне адсюль.

Язык, у салодкім утрапены, яшчэ зьлізваў сьняжынку з дзясочых кудзерак, а цела ўжо адчула цяжкасьць зямнога прыцягненьня, і ў двухпавярховіку загарэліся яшчэ два вакны.

— Куды... забраць? — прашаптаў Іван.

— Куды-небудзь... каб ня бачыць гэтых падзертых кніжак, гэтага страшнага гораду...

Івану раптам прыроіліся тэпці — звычайныя, зацыраваныя зялёнай ніткай тэпці, што чакалі яго ў вітальні, прыроілася талерка гарачай капусты, скамечаная газета на канапе, уявілася, што ўсё гэта ў яго хочучь адабраць... Душа і цела адхінуліся ад Лікі і застылі ў непаразуменьні, цямячы — дзе яны наогул знаходзяцца, і ці далёка адсюль родны дом? І яшчэ праз імгненьне Іван з халодным сэрцам назіраў, як дзяўчына бегла па некранутым сьнезе, падцягнуўшы рукой даўгую спадніцу.

“Дамоў, дамоў!” — не давала спакою навязьлівая думка. І хаця на-ступны цягнік ішоў а дзевятай раніцы, ён шыбаваў амаль падбегам, ня зводзячы вачэй з чырвоных агеньчыкаў — адзінага арыенціру пасярод чужой і бязьлюднай прасторы. Арыенцір, аднак, быў ненадзейным: Іван павярнуў ня ў той бок, чэрпнуў сьнегу ў абодва чаравікі, доўга блукаў па асьнежаных, скрозь застаўленых “нямецкімі” двухпавярховікамі вуліцах, нарэшце выбіўся на нейкую дарогу і паўтары гадзіны мясіў нагамі сьнежную кашу, аж пакуль яго не падабраў нейкі службовы, поўны п’янага люду, аўтобус.

У гатэль ён убіўся а дванацатай гадзіне ночы.

— Інтэлігенцыя называецца... усю лесьвіцу абванітавалі, — прабубнела калідорная ахмістрыня, бразнуўшы ключамі ад нумару.

За дзвярыма аднаго з пакояў бразгалі шклянкі і грымеў пераселы Гоманаўскі бас: — Пасьля вашай пісаніны чытач яшчэ сто гадоў ня возьме ў рукі беларускую кнігу...

У нумары было халодна. Не запальваючы сьвятла, ён таропка распрануўся, падбіўся пад коўдру, памацаў гарачы лоб і зразумеў, што захварэе.

А сёмай гадзіне раніцы, скаланаючыся ад дрыжыкаў, ён патэлефанаваў Лёньку Холаду, той доўга не адказваў, нарэшце азваўся дарэшты прыспаным голасам.

— Ваня?! Адкуль ты? Я ўжо ў міліцыю тэлефанаваў...

— З гатэлю. Я тут крыху прастудзіўся, думаю дзевяцігадзінным зьехаць.

— Прастудзіўся? — у голасе сябруковым прагучаў водгалас спачуваньня.

— Ты гэта, Лёня... — Іван адкашляў гарлавую вільгаць, — даруй мне...

— Вось дзівак, — перабіў сябрук, не разумеючы, пра што размова. — Прачытаеш сваё спавешчаньне іншым разам. Выпі ў буфеце кавы і паляжы пад коўдрай — а восьмай прышлю машыну.

Праз гадзіну, ужо амаль непрытомны, Іван сядзеў у мікрааўтобусе і мутнымі вачыма глядзеў на дарогу. Кіроўца — той самы, што прыходзіў учора ў бібліятэку — увесь час аб нечым гаманіў, раз-пораз пазяхаў і нечакана, крутнуўшы руль, спыніўся на ўзбочыне.

— Зусім забыўся! — з вясёлам адчаем прамовіў хлопец, — Леанід Пятровіч прасіў вам грошы перадаць... за квітку.

Вільготная Іванава рука намацала цупкія паперкі.

— Учора чытаў... да трэцяй гадзіны ночы, а сёння галава, як цэбар. Вы, дарэчы, “Фіесту” чыталі?

Іван з няўцямнай павольнасьцю павярнуў галаву.

— Хэмінгуэя, кажу, чыталі?

Іван плаксіва перакрывіўся, сьціснуў рукамі скроні.

— Што, зуб баліць? Зараз анальгіну дам. Сам пакутую.

Пальцы сьціскалі голаў, і яна, галава, здавалася як бы не сваёй — цяжкой, гарачай, тлумнай, і народжаны трызьненьнем Хэмінгуэй пасьміхнуўся яму з пажоўклага партрэту, і душа, пазбыўшыся цяжару мінулых гадоў, паляцела наўздагон дзяўчыне, якая бегла па некранутым сьнезе, падцягваючы рукой даўгую спадніцу.